

Budavár a török uralom után

Szeptember 2-án lesz kétszázötven esztendő évfordulója, hogy Károly lotharingiai herceg szövetséges seregei hetvennyolc napos ostrom után visszafoglalták Budavárát, melyben száznegyvenöt esztendeig a török volt az úr. A nagy győzelmet követő két napon át Buda szabad prédája lett a tűznek és a győzőknek. A viadal éjszakáján fáklák és kanócok világánál zsákmányoltak a katonák. Másnap virradóra tűz támadt, mely végig perzselte a várost. Szeptember 3-án a győztes tábornokok szemügyre vették a borzalmasan égő várat, azután pedig a Gellért-hegy lábánál, a bazor fejedelem sátrában ünnepélyes Te Deumot tartottak, mert az istentiszteletet a lángban álló Várban nem lehetett megtartani. Szeptember 4-én hozzáfogtak Buča kitakarításához, 5-ikén pedig Van der Böck tábornok kommandója alatt Budára négyezer katonát, Pestre pedig Koháry István parancsnoksága mellett kétezer magyar „talpast” rendelt a fővezér. A főserg közben megindult délnek a török nagyvezir nyomában. 10-én Lipót császár elrendelte, hogy a Vág vidékéről szállítsanak épületfát Budára, hogy sürgősen megkezdhessék a város építését.

A legfontosabb esemény azonban az, hogy a császári udvari kamara az érsekújvári kerület élelmezési hadbiztosát, Werlein János Istvánt, kinevezte budai kamarai inspektorra és megbízta a két város újjáépítésének és benépesítésének megszervezésével és irányításával. Így jelenik meg Budán nagy hivatalnoki gárdával Werlein István, Tanácsosok, ispánok, ellenőrök, harmincadosok, sőtisztek, számtisztek és provizorok jönnek vele. Hoz magával építőmestert is: Venerio Ceresolát, meg Asole György ácsmestert. Ezeket küldte át Ausztriába, hogy toborozzanak mesterembereket, elsősorban kőműveseket és ácsokat. Budára dirigálja a kecskeméti és körösi robotosokat, hogy a robotmunka igénybevételével sürgősen meg lehessen kezdeni a hosszú ostrom alatt össze-lövöldözött várfalak, bástyák és erődítmények kijavítását. Így kezdődött meg az a munka, melynek eredménye Buda és Pest újjáépítése és benépesítése lett.

A romokból ujhodott meg a két város, melyet sok-sok küzdelem, munka, iparkodás árán épített fel a lakosság. Ennek a küzdelemnek és munkának első negyven esztendőjéről szól Pásztor Mihály négyszáz oldalas könyve, mely „Buda és Pest a török uralom után” címen ma jelent meg a fővárosi statisztikai hivatal kiadásában. Illyefalvi I. Lajos dr., az intézet kitűnő igazgatója ugyanis úgy gondolta, hogy a statisztikai hivatal sem maradhat el arról az ünnepről, melyen a főváros megünnepli a kétszázötven év előtti nagy győzelmet. Ebből az alkalomból az egykorú statisztikai, gazdasági, várostörténeti és művelődéstörténeti adatok felhasználásával megíratta Buda és Pest újjászületésének a történetét. Külön kiadványban mutatja be a fővárosi levéltárban őrzött eredeti polgárkönyveket, melyekből nemcsak azt tudja meg az olvasó, hogy a török kiűzése után megújodott Budának és Pestnek 1848-ig kik voltak a polgárai és honnan származtak hozzájuk, hanem ezt a várostörténeti szempontból rendkívül érdekes és értékes anyagot bőséges statisztikai feldolgozásban ismerteti és kimerítő kommentárral kíséri.

A jubiláris tanulmányorozat bevezető kötetét kapja az olvasó Pásztor Mihály könyvében. Senki jobban, a célnak megfelelőbben nem oldhatta meg nála ezt a feladatot. Pásztor Mihály az a művész, aki az újságírói hibák és felületességek nélkül a legnemesebb újságírói erényeket gyakorolja akkor is, amikor tudományos tevékenységet folytat. Szóval: érthetően, plasztikusan, az író szemével, a történelem ködén át is tisztán látva jellemzi a kort, amelybe csodálatos szeretettel, a bűvárkodás tökéletes odaadásával mélyed bele. A török idők után feltámadott magyar főváros összefoglaló történetiája ez a könyv: várostörténet a politikai, gazdasági, statisztikai és művelődéstörténeti vonatkozások hangsúlyozásával.

A török uralom után — írja Pásztor Mihály — körülbelül a régi útvonalak mentén épült újjá és fejlődött tovább Budavára. Utcái, terei, sikátorai és zúgai jóformán ugyanazok ma is, mint a török időkben, sőt Mátyás király óta sem sokat változhatott a város úthálózata és alaprajza. A Várhegy gerincén délről északnak a királyi palotától a Bécsi-kapu felé haladtak akkor is a főútvonalak, akár csak manapság. Csak az utcák neve változott meg időnkint és a házak mások ma, mint voltak régen. Eredeti mivoltában egyetlen épület sem maradt meg. Sokat töből építettek újra, soknál viszont elég volt az átformálás, a tatarozás is, de fundamentuma, beosztása sok várbeli háznak ma is a régi. Csak a megfiatalító festék, a meszelés friss rajta, mely le akarja tagadni az idők mulását.

Nagyon sok várbeli ház falában még a kövek és a téglák is régiak. Középkori magyar urak palotáinak köveiből építettek új házakat, új palotákat a török uralom után Budavár új urai. Van utca, melyben minden második-harmadik ház kapualja, ajtókerete, kőboltozata, bolthajtása vagy fal-fülkéinek kő-disze középkori emlék, mely valamikor a Garák és Czilleyek, a Kamizsayak és Kontok, a Czobor meg a Báthory nemzetség palotáit díszítette. Ki tudja, hová lett Zsigmond és Mátyás király tönkre lövöldözött várpalotája, sok-sok kő-csipkéje, márvány-torzója, melyet az 1686-iki nagy diadal után betelepített olasz és német építőmesterek a romjaiból megelevenedett főváros új házaiba beleépítettek. Vagy talán nem is építettek mindent bele az új házakba. Hausmann Alajos, a mai királyi pa-

lota építőművésze azt mondja, hogy a „romba-dólt, helyesebben romlásnak engedett Mátyás korabeli paloták márvány anyagát a török alatti és utáni időkben, amidőn a várfalakat újból felépítették, kétségen kívül mészégetésre a habarcsához használták fel. Ez majdnem bizonyos, mert 1896-ban a Logodi-utcai támaszfal alapozásánál négy mészégető kemencére akadtunk, melyek környezetében összedarabolt márványtöredékek nagy halmaza feküdt.”

Ezek a házak különben harmadfél-száz esztendő alatt sok-sok metamorfózison mentek keresztül, az idő és a divat sokat megváltoztatott rajtuk, amint hogy a lakosság kicserélődésével és a házak habitusával változott, formálódott maga a város is, de azért az elmúlt idők történelmi levegője, hangulata lebeg ma is Budavár házai felett.